

Ministerie van Financiën

> Retouradres Postbus 20201 2500 EE Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Directie Begrotingszaken

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 20201
2500 EE Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Ons kenmerk

2017-0000218164

Uw brief (kenmerk)

Datum 24 november 2017
Betreft Najaarsnota 2017

1. Inleiding

De Najaarsnota presenteert de ontwikkeling van de inkomsten en uitgaven in het begrotingsjaar 2017. Hierbij worden de wijzigingen ten opzichte van de stand in de Miljoenennota 2018 gepresenteerd. Tussen de Miljoenennota 2018 en de Najaarsnota heeft uw Kamer ook de Startnota ontvangen. Daarom wordt - waar dit van toepassing is - ook de aansluiting op de Startnota weergegeven. De met de Najaarsnota samenhangende tweede supplettoire begrotingswetten worden tegelijk met deze nota aan de Tweede Kamer aangeboden. De tweede supplettoire wetten zijn de laatste reguliere mogelijkheid voor het kabinet om voor het lopende begrotingsjaar nog beleidsmatige mutaties aan uw Kamer voor te leggen. Mocht er onverhoopt na de Najaarsnota nog sprake zijn van een voorstel tot een beleidsmatige wijziging van een begroting, dan zal dit door de betreffende vakminister in een aparte brief aan uw Kamer worden gemeld.

Leeswijzer en kernpunten

Paragraaf 2 licht de uitgavenkant van de begroting 2017 toe met de mutaties sinds de Miljoenennota 2018 en de kadertoetsing. Aan de uitgavenkant van de begroting doen zich onder de drie dekkaders (Rijksbegroting in enge zin, Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid en het Budgettair Kader Zorg) verschillende mee- en tegenvallers voor. Er is onderschrijding op het dekkader Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid en op het Budgettair Kader Zorg. Deze onderschrijdingen compenseren voor de overschrijding op het dekkader Rijksbegroting in enge zin. Het totale uitgavenplafond wordt niet overschreden.

Paragraaf 3 licht de inkomstenkant van de begroting 2017 toe.

Paragraaf 4 gaat in op het overheidssaldo en de overheidsschuld. Het overheidssaldo voor 2017 wordt geraamd op 0,4 procent bbp. De overheidsschuld eind 2017 wordt geraamd op 57,3 procent bbp. Het gemiddelde overheidssaldo in de Eurozone wordt geraamd op -1,1 procent bbp en de gemiddelde overheidsschuld op 89,3 procent bbp.

Bijlage 1 geeft een overzicht van de budgettaire kerngegevens en de ontwikkeling van de overheidsschuld. Bijlage 2 bevat de Verticale Toelichting.

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
2017-0000218164

2. Het uitgavenbeeld

Het kabinet voert een trendmatig begrotingsbeleid. Bij een trendmatig begrotingsbeleid horen vaste uitgavenplafonds. Deze Najaarsnota gaat over 2017 en hiervoor geldt een eerder vastgesteld uitgavenkader. In de Startnota zijn de plafonds vanaf 2018 vastgesteld. De bij Najaarsnota geraamde uitgaven voor 2017 zijn lager dan het voor 2017 vastgestelde kader. Dit is weergegeven in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Kadertoets Najaarsnota 2017	
(in miljarden euro; - is onderschrijding)	2017
Totaal uitgavenkader	
Uitgavenkader (in lopende prijzen)	254,9
Uitgavenniveau	254,1
Over-/onderschrijding	-0,8
Rijksbegroting in enge zin	
Uitgavenkader (in lopende prijzen)	106,1
Uitgavenniveau	108,7
Over-/onderschrijding	2,6
Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid	
Uitgavenkader (in lopende prijzen)	78,3
Uitgavenniveau	77,3
Over-/onderschrijding	-1,0
Budgettair Kader Zorg	
Uitgavenkader (in lopende prijzen)	70,5
Uitgavenniveau	68,1
Over-/onderschrijding	-2,4

Het totaalkader is opgedeeld in drie de elkaders, Rijksbegroting in enge zin, Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid en het Budgettair Kader Zorg. Deze de elkaders worden hieronder apart toegelicht.

Rijksbegroting in enge zin (RBG-eng)

De kadertoets voor het de elkader RBG-eng is weergegeven in tabel 2.2. Hieronder worden de belangrijkste onderdelen van de tabel toegelicht.

Tabel 2.2 Ontwikkeling uitgaven Rijksbegroting in enge zin

Directie Begrotingszaken

(in miljoenen euro; - is onderschrijding)	2017	
1 Uitgavenkader bij Miljoenennota 2018	106.092	Ons kenmerk
2 Aanpassing uitgavenkader a.g.v. inflatie-ontwikkeling	0	2017-0000218164
3 Overboekingen met SZA en BKZ	3	
4 Overige correcties	6	
5 Uitgavenkader bij Najaarsnota 2017 (=1 t/m 4)	106.101	
6 Uitgaven bij Miljoenennota 2018	106.995	
7 EU-afrachten	-65	
8 Dividend en afrachten staatsdeelnemingen	-74	
9 Noodhulp bovenwindse eilanden	55	
10 Reservering Wederopbouw Sint Maarten	550	
11 Reservering Wederopbouw Saba En Sint Eustatius	67	
12 Onderuitputting (inclusief HGIS)	-513	
13 In=uit-taakstelling ¹	1.690	
14 Overig	0	
15 Uitgaven bij Najaarsnota 2017 (=6 t/m 14)	108.706	
16 Over-/onderschrijding uitgavenkader bij Miljoenennota 2018 (=6-1)	904	
17 Ontwikkeling kadertoets sinds Miljoenennota (=18-16)	1.702	
18 Over-/onderschrijding uitgavenkader bij Najaarsnota 2017 (=15-5)	2.605	

EU-afrachten

Bij Miljoenennota 2018 is de lenteraming van de Europese Commissie verwerkt. Deze raming leidde voor Nederland tot een tegenvaller bij de btw- en bni- afdracht voor 2017. De Europese Commissie heeft deze gevolgen gepresenteerd in het zesde Draft Amending Budget (DAB 6). Doordat de DAB 6 pas laat in dit jaar is gepresenteerd door de Commissie kunnen zij het effect ervan op de afrachten niet meer in dit jaar verwerken. Dit leidt ertoe dat de tegenvaller bij de btw- en bni-afdracht voor 2017 bij Najaarsnota ongedaan wordt gemaakt en wordt verwerkt in 2018.

Dividenden en afrachten staatsdeelnemingen

De meest recente raming van de dividenden en afrachten van staatsdeelnemingen in 2017 leidt tot een verhoging van 74 miljoen euro ten opzichte van de vorige raming. Doordat de staatsdeelnemingen in totaal meer dividend hebben afgedragen dan geraamd, is de raming in 2017 met 62,5 mln. verhoogd. Daarnaast heeft Holland Casino dit jaar 11,5 mln. afgedragen.

Noodhulp bovenwindse eilanden

De orkanen Irma en Maria hebben grote schade aangericht op de bovenwindse eilanden. Vanuit Nederland is er noodhulp geboden. Het kabinet heeft 55 mln. vrijgemaakt voor deze noodhulp. De verantwoording vindt plaats op de begroting van Koninkrijksrelaties.

Reservering Wederopbouw Sint Maarten

In de Ministerraad van 10 november is besloten dat er een bedrag van € 550 miljoen wordt toegevoegd voor de wederopbouw van Sint Maarten aan de Aanvullende Post. Indien Sint Maarten instemt met de door Nederland gestelde voorwaarden ten aanzien van het instellen van een integriteitkamer en adequaat

¹ De ruimte onder het totaal kader is benut om de in=uit-taakstelling in te vullen.

grenstoezicht, is Nederland bereid tot 2021 bij te dragen aan de wederopbouw van Sint Maarten.

Directie Begrotingszaken

Op basis van een doelmatig bestedingsplan zal het budget worden overgeboekt van de Aanvullende Post naar de begroting van Koninkrijksrelaties. Vervolgens zal het budget in tranches worden verstrekt ten behoeve van de wederopbouw van Sint Maarten, waarbij er tussentijdse evaluaties plaatsvinden om doelmatige en rechtmatige besteding zeker te stellen en de bijdragen zo nodig te kunnen heroverwegen. De besteding van de Nederlandse bijdrage zal voor een wezenlijk deel plaatsvinden via internationale organisaties. De bijdrage kan vorm krijgen in leningen, giften of inzet in natura.

Ons kenmerk
2017-0000218164

Reservering Wederopbouw Saba en Sint Eustatius

Het kabinet heeft tevens besloten dat voor de wederopbouw van de openbare lichamen Saba en Sint Eustatius eenmalig € 67 miljoen beschikbaar wordt gesteld. Deze middelen zijn toegevoegd aan de Aanvullende Post. Op basis van doelmatige bestedingsplannen zullen de middelen worden overgeheveld naar de begroting van Koninkrijksrelaties.

Onderuitputting

Op diverse begrotingen is er sprake van onderuitputting. Tabel 2.3 geeft inzicht in de verdeling hiervan over de verschillende departementale begrotingen onder het kader RBG-eng. De meeste onderuitputting doet zich voor bij Defensie. Deze bestaat voor ca. 80 miljoen uit vertraagde projecten en ca. 100 miljoen uit vertraagde betalingen. Middelen op het investeringsartikel blijven beschikbaar voor Defensie-investeringen. Op de begrotingshoofdstukken Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Nationale Schuld is sprake van relatief grote onderuitputting. Bij SZW wordt dit voornamelijk veroorzaakt door de fasering van en lagere nabetalingen bij de sectorplannen. Bij Nationale Schuld vallen de uitvoeringskosten lager uit vanwege het niet doen van een geplande obligatieveiling in 2017. De overige middelen op Nationale Schuld zijn niet kaderrelevant. De Verticale Toelichting (VT) in bijlage 2 geeft per begrotingshoofdstuk meer gedetailleerde informatie over de mutaties die hebben plaatsgevonden.

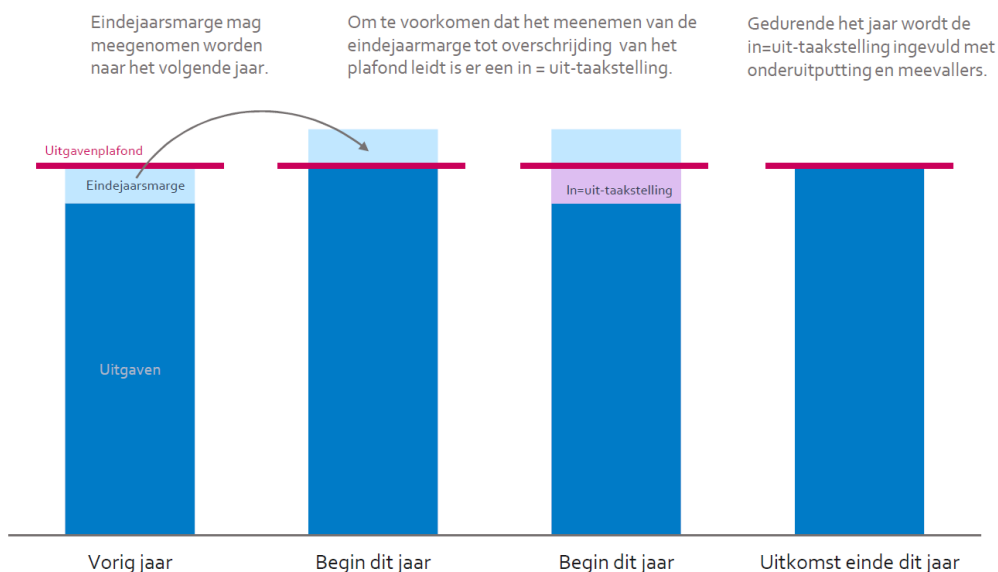
Tabel 2.3 Onderuitputting per begrotingshoofdstuk

(in miljoenen euro; - is onderuitputting)	2017	% ontwerpbegroting
Hoge Colleges van Staat	2	1,7%
Veiligheid en Justitie	-11	-0,1%
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	-88	-0,3%
Nationale Schuld	-4	-20,9%
Financiën	-71	-1,6%
Defensie	-180	-2,3%
Infrastructuur en Milieu	-36	-2,0%
Economische Zaken	-8	-0,2%
Sociale Zaken en Werkgelegenheid	-55	-9,8%
Volksgezondheid, Welzijn en Sport	-11	-0,4%
Wonen & Rijksdienst	-8	-0,2%
Infrastructuurfonds	-3	0,0%
HGIS	-40	-1,0%
Totaal	-513	-0,6%

In=uit-taakstelling

Het is niet ongebruikelijk dat aan het einde van het jaar niet het gehele budget op een begroting is besteed. Dit was ook in 2016 het geval en telde op tot 1,8 mld. aan zgn. onderuitputting. Om te voorkomen dat aan het einde van het jaar ondoelmatige uitgaven worden gedaan mogen ministeries dit budget onder voorwaarden via de zogenoemde eindejaarsmarge meenemen naar 2017.

Omdat het uitgavenplafond voor 2017 vastligt, leidt het toevoegen van 1,8 mld. via de eindejaarsmarge bij Voorjaarsnota tot een overschrijding van het plafond (zie figuur 2.1). Hiervoor zou volgens de begrotingsregels dan elders ruimte moeten worden gevonden, bijvoorbeeld door te bezuinigen. Om dit te voorkomen wordt een tegenboeking van gelijke omvang gedaan op de Aanvullende Post van Financiën, de zgn. in=uit-taakstelling. Dit gebeurt in de veronderstelling dat aan het eind van dat jaar wederom onderuitputting optreedt (de in=uit gedachte) die vervolgens gebruikt kan worden om de openstaande taakstelling in te vullen.

Figuur 2.1 In=uit-taakstelling

In deze Najaarsnota wordt de in=uit-taakstelling van 1,8 mld. volledig ingevuld (waarvan 1,7 mld. op kader RBG-eng en 0,1 mld. op kader SZA) met onderuitputting en met meevallende uitgaven die in 2017 op de departementale begrotingen zijn opgetreden. Daarmee resteert er geen taakstellende onderuitputting meer op de Aanvullende Post van Financiën.

Overig

Onder de post "Overig" valt een aantal kleinere mutaties, zoals overboekingen tussen het kader RBG-eng en de andere twee kaders en kasschuiven.

Sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid (SZA)

Tabel 2.4 geeft de kadertoets weer van het kader SZA. Hieronder worden de belangrijkste onderdelen van de tabel toegelicht.

Tabel 2.4 Ontwikkeling uitgaven Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid

(in miljoenen euro; - is onderschrijding)

	2017
1 Uitgavenkader bij Miljoenennota 2018	78.248
2 Aanpassing uitgavenkader a.g.v. inflatie-ontwikkeling	0
3 Overboekingen met RBG en BKZ	0
4 Overige correcties	48
5 Uitgavenkader bij Najaarsnota 2017 (=1 t/m 5)	78.296
6 Uitgaven bij Miljoenennota 2018	77.388
7 Werkloosheidsuitgaven	16
8 Arbeidsongeschiktheid	-36
9 Kindgebonden budget	-92
10 AOW	-45
11 Wajong	-27
12 UFO Correctie	48
13 In=uit-taakstelling	87
14 Overig	-43
15 Uitgaven bij Najaarsnota 2017 (=6 t/m 14)	77.296
16 Over/onderschrijding uitgavenkader bij Miljoenennota 2018 (=6-1)	-859
17 Ontwikkeling kadertoets sinds Miljoenennota (=18-16)	-141
18 Over/onderschrijding uitgavenkader bij Najaarsnota 2017 (15-5)	-1.000

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk

2017-0000218164

Werkloosheidsuitgaven

De werkloosheidsuitgaven laten een tegenvaller zien als gevolg van zowel iets hogere volumerealisaties, als van een hogere gemiddelde jaaruitkering ten opzichte van Miljoenennota 2018. De hogere gemiddelde jaaruitkering komt onder andere door de dagloonherziening. Begin 2017 is het dagloon, de basis voor de berekening van de WW-uitkering, herzien, waardoor onder andere starters en flexwerkers hogere WW-uitkeringen ontvangen dan eerder voorzien. Daarnaast is er, in lijn met de technische correctie die in de Startnota van het kabinet Rutte III is toegelicht, ook voor 2017 sprake van een technische correctie van de ontvangsten op het Uitvoeringsfonds voor de overheid (UFO-ontvangsten).

Arbeidsongeschiktheid

De uitgaven voor arbeidsongeschiktheidsregelingen zijn naar beneden bijgesteld. Enerzijds zijn de IVA-uitkeringslasten op basis van volumerealisaties opwaarts bijgesteld, anderzijds zijn de uitgaven aan de WGA omlaag bijgesteld, voornamelijk als gevolg van een volumemeevaller. Per saldo leidt dit tot een meevaller op de arbeidsongeschiktheidsregelingen.

Kindgebonden budget

Er is een meevaller op de uitgaven Kindgebonden budget (WKB). Dit komt vooral door de lagere uitgaven in het lopende jaar en lagere uitgaven aan nabetalingen. De uitgaven in het lopende jaar zijn lager doordat de economie zich gunstiger ontwikkelt dan geraamd, waardoor er minder inkomensafhankelijke toeslagen zijn. Daarnaast is het budgettair beslag van de WKB bij invoering van de Wet Hervorming Kindregelingen in 2015 verdubbeld. Het effect van deze verdubbeling op de hoogte van de nabetalingen is echter lager dan eerder geraamd. Doordat het effect van de verdubbeling lager is dan eerder geraamd zijn er ook minder terugontvangsten, wat voor een tegenvaller op niet-belastingontvangsten van de SZW-begroting zorgt. Per saldo resteert een meevaller.

AOW

De uitgaven aan de AOW worden op basis van realisaties met 45 miljoen neerwaarts bijgesteld. Hiervan kan circa 30 miljoen worden verklaard door een lager aantal AOW-uitkeringen en circa 15 miljoen door een lagere gemiddelde uitkering. De lagere gemiddelde uitkering hangt voornamelijk samen met een iets lagere gemiddelde AOW-opbouw dan eerder geraamd.

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
2017-0000218164

Wajong

Er is een meevaller op de uitgaven aan de Wajong. Dit komt vooral doordat de realisaties van de gemiddelde uitkeringen een lagere stijging laten zien dan eerder geraamd. Daarnaast is ook het aantal Wajong-uitkeringen lager dan eerder verwacht. Dit is een gevolg van een hoger dan geraamde uitstroom uit de Wajong2010.

Overig

Er is per saldo sprake van een meevaller op alle andere uitgaven onder het SZA-kader. De grootste posten zijn de Toeslagenwet die met 15 miljoen naar beneden wordt bijgesteld en de Ziektewet die met 9 miljoen naar beneden wordt bijgesteld.

Budgettair Kader Zorg (BKZ)

Tabel 2.5 geeft de kadertoets weer van het BKZ. Hieronder worden de belangrijkste onderdelen van de tabel toegelicht.

Tabel 2.5 Ontwikkeling uitgaven Budgettair Kader Zorg	
(in miljoenen euro; - is onderschrijding)	2017
1 Uitgavenkader bij Miljoenennota 2018	70.552
2 Aanpassing uitgavenkader a.g.v. inflatie-ontwikkeling	0
3 Overboekingen met RBG en SZA	-3
4 Overige correcties	0
5 Uitgavenkader bij Najaarsnota 2017 (=1 t/m 4)	70.550
6 Uitgaven bij Miljoenennota 2018	68.828
7 Actualisering zorguitgaven	-700
8 Overig	-17
9 Uitgaven bij Najaarsnota 2017 (=6 t/m 8)	68.111
10 Over/onderschrijding uitgavenkader bij Miljoenennota 2018 (=6-1)	-1.725
11 Ontwikkeling kadertoets sinds Miljoenennota (=12-10)	-714
12 Over/onderschrijding uitgavenkader bij Najaarsnota 2017 (=9-5)	-2.439

Op basis van voorlopige gegevens van het Zorginstituut Nederland over het eerste half jaar van 2017 zijn de ramingen van de zorguitgaven 2017 geactualiseerd. Deze actualisering is gebaseerd op bij verzekeraars gedeclareerde uitgaven van zorg in de eerste zes maanden van 2017 plus een inschatting van de zorgverzekeraars van wat in de komende tijd nog met betrekking tot het jaar 2017 gedeclareerd gaat worden. Deze cijfers hebben hierdoor een voorlopig karakter. Het beeld dat hieruit naar voren komt, leidt tot een neerwaartse bijstelling van uitgaven onder de Zorgverzekeringswet van 700 mln. De belangrijkste sectoren waarin naar verwachting sprake is van een onderschrijding zijn de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) en genees- en hulpmiddelen. Deze geraamde onderschrijding kan nog wijzigen op grond van de realisatiecijfers over geheel 2017. Daarover wordt in het jaarverslag 2017 nader gerapporteerd.

De post 'overig' bestaat uit een aantal kleine mutaties waaronder een vrijval van 7 mln. bij verschillende zorgopleidingen.

3. Inkomsten

De raming van de totale belasting- en premieontvangsten 2017 is met 0,1 miljard euro opwaarts bijgesteld ten opzichte van de Miljoenennota 2018.

Tabel 3.1 Ontwikkeling van de belasting- en premieontvangsten 2017 op EMU-basis

(in miljarden euro)	Stand MN 2018	Stand NJN 2017	Mutatie
Totaal belastingen en premies op EMU-basis	270,2	270,2	0,1
w.v. belastingen en premies volksverzekeringen	209,6	209,6	0,1
w.v. premies werknemersverzekeringen	60,6	60,6	0,0

De Najaarsnotaraming is grotendeels gebaseerd op de gerealiseerde ontvangsten over 2017 tot en met de maand oktober, naast het macro-economisch beeld van het CPB voor de doorrekening van de financiële bijlage bij het regeerakkoord Rutte III. In tabel 3.2 zijn de belangrijkste bijstellingen getoond ten opzichte van de Miljoenennota 2018.

Tabel 3.2 Belangrijkste mutaties raming belasting en premieontvangsten 2017

(in miljoenen euro)	Mutatie
Schenk- en erfbelasting	-450
Vennootschapsbelasting	168
Loon- en inkomstenheffing	163
Omzetbelasting (btw)	111
BPM	131
Overig	-73
Totaal	51

De raming voor de schenk- en erfbelasting is met 450 miljoen euro neerwaarts bijgesteld op basis van de gerealiseerde kasontvangsten tot en met de maand oktober. Deze bijstelling hangt samen met de vertraagde oplevering van de nieuwe kantoorautomatisering voor de schenk- en erfbelastingprocessen.² Het bedrag dat als gevolg daarvan in 2017 niet opgelegd kan worden, zal in latere jaren alsnog geïnd worden. Tegelijkertijd kunnen ook andere ontwikkelingen hebben bijgedragen aan de lagere kasontvangsten.³

De realisaties van de vennootschapsbelasting (vpb) tot en met oktober 2017 geven aanleiding om de vpb-ontvangsten over 2017 met 168 miljoen euro omhoog bij te stellen.

De loon- en inkomensheffing en de btw zijn bijgesteld met respectievelijk 163 en 111 miljoen euro op basis van de kasontvangsten. Ten opzichte van de omvang van deze belastingsoorten – zie tabel 3.3 – zijn dit beperkte bijstellingen. Tot slot is de raming van de bpm met 131 miljoen euro opwaarts bijgesteld omdat het

² Zie voor een nadere toelichting de aankomende 20e halfjaarsrapportage van de Belastingdienst.

³ In het algemeen geldt dat de endogene ontwikkeling geraamd wordt met een macro-economisch model, en dus in werkelijkheid anders kan uitvallen. Ook de vooraf geraamde en ingeboekte effecten van beleid kunnen in werkelijkheid anders uitpakken.

aantal verkochte nieuwe auto's en de gemiddelde bpm die daarover wordt geheven hoger uitvallen.

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
2017-0000218164

Tabel 3.3 laat een nadere uitsplitsing van de belasting- en premieontvangsten zien op basis van de ramingen in de Miljoenennota 2018, Startnota en Najaarsnota 2017. De Najaarsnotastand ligt 0,1 miljard euro lager dan de Startnotastand. Dat komt hoofdzakelijk door de bijstelling van de erf- en schenkbelasting.

Tabel 3.3 Mutatie belasting- en premieontvangsten 2017 EMU-basis uitgesplitst

(in miljoenen euro)	Stand MN 2018	Stand Startnota 2017	Stand NJN 2017
Kostprijsverhogende belastingen	83.757	83.756	83.928
Omzetbelasting	50.197	50.172	50.308
Accijnzen	11.709	11.707	11.707
MRB	4.026	4.025	4.025
Belastingen op milieugrondslag	5.008	5.009	5.009
Invoerrechten	3.209	3.176	3.144
Overdrachtsbelasting	2.748	2.749	2.783
Assurantiebelasting	2.414	2.414	2.414
Verhuurderheffing	1.664	1.639	1.619
BPM	1.876	1.957	2.008
Bankbelasting	473	473	478
Overige kostprijsverhogende belastingen	433	433	433
Belastingen en premies volksverzekeringen op inkomen, winst en vermogen	125.840	125.983	125.721
Loon- en inkomensheffing	98.787	98.681	98.950
Vennootschapsbelasting	21.292	21.542	21.461
Dividendbelasting	3.212	3.212	3.212
Schenk- en erfbelasting	1.850	1.850	1.400
Overige belastingen op inkomen, winst, vermogen	698	698	698
Totaal belastingen en premies volksverzekeringen	209.597	209.739	209.648
Premies werknemersverzekeringen	60.587	60.586	60.586
Totaal belastingen en premies	270.184	270.325	270.234

4. Overheidssaldo en overheidsschuld

Het overheidssaldo wordt voor 2017 geraamd op 0,4 procent van het bbp. Ten tijde van zowel de Miljoenennota als de Startnota werd nog uitgegaan van een overschot van 0,6 procent van het bbp. Het overschot valt dus 0,2 procentpunt lager uit dan werd geraamd bij de Miljoenennota en Startnota. De verandering van het geraamde overheidssaldo is weergegeven in tabel 4.1.

Tabel 4.1 Ontwikkeling feitelijk overheidssaldo sinds Miljoenennota 2018

(in procenten bbp; + is overschot)	2017
EMU-saldo Miljoenennota 2018	0,6%
Mutaties Startnota	0,0%
EMU-saldo Startnota	0,6%
Inkomsten	0,0%
Uitgaven onder het uitgavenkader	-0,1%
w.v. RBG-eng	-0,2%
w.v. SZA	0,0%
w.v. BKZ	0,1%
Overig	0,0%
EMU-saldo Najaarsnota 2017	0,4%

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
2017-0000218164

Er is sprake van hogere uitgaven onder het kader RBG-eng. Onder het BKZ is juist sprake van lagere uitgaven als gevolg van meevallende zorgkosten. De mutaties bij de inkomsten zijn zoals hierboven toegelicht beperkt. De post overig bestaat onder meer uit overige uitgaven en ontvangsten die niet relevant zijn voor enig kader (zoals dividend financiële instellingen) en zorgbemiddelingskosten.

De overheidsschuld wordt voor eind 2017 geraamd op 57,3 procent van het bbp. Ten tijde van de Miljoenennota werd de schuld nog geraamd op 57,5 procent van het bbp. De raming bij Startnota was verbeterd naar 57,1 procent bbp, dit was voornamelijk het gevolg van de verkoop van aandelen a.s.r. en ABN AMRO. Ten opzichte van de stand bij Startnota is de overheidsschuld met 0,2 procentpunt verslechterd. De belangrijkste verklaring hiervoor is de ontwikkeling van het overheidssaldo.

Tabel 4.2 Ontwikkeling overheidsschuld sinds Miljoenennota 2018

(in procenten bbp; + is toename schuld)	
EMU-schuld Miljoenennota 2018	57,5%
Mutaties Startnota	-0,4%
EMU-schuld Startnota	57,1%
EMU-saldo	0,2%
Overig	0,0%
EMU-schuld Najaarsnota 2017	57,3%

Overheidssaldo en overheidsschuld in de eurozone

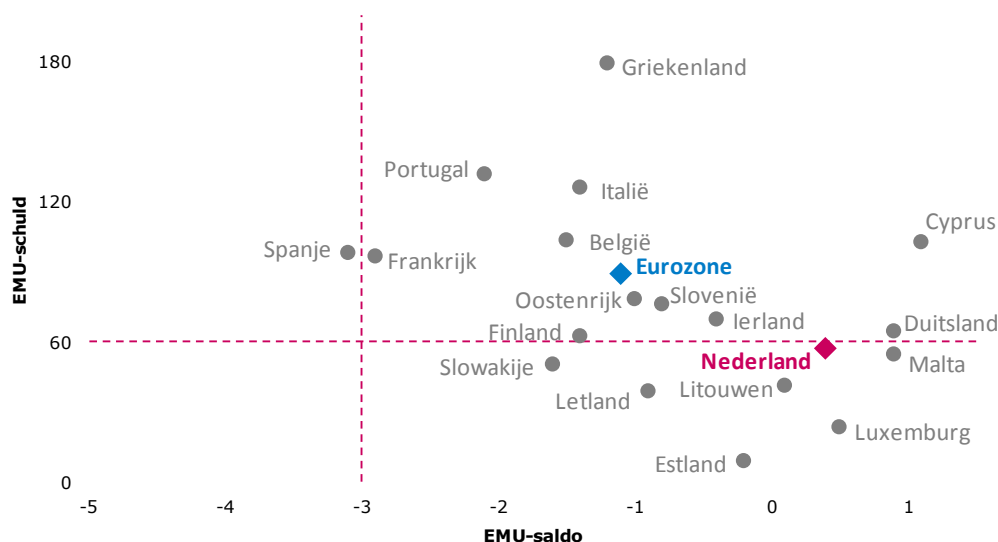
Figuur 4.1 geeft het voor 2017 geraamde overheidssaldo en de geraamde overheidsschuld van eurozonelanden weer. De data voor dit figuur zijn afkomstig uit de herfstaming van de Europese Commissie.⁴ Voor Nederland zijn de recentere cijfers uit deze Najaarsnota gebruikt.

⁴ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/autumn-2017-economic-forecast_en

Figuur 4.1 Overheidssaldo en overheidsschuld in de eurozone in 2017 (in procenten bbp)

Directie Begrotingszaken

Ons kenmerk
2017-0000218164

Het gemiddelde overheidssaldo van de Eurozone wordt voor 2017 door de Europese Commissie geraamd op -1,1 procent bbp. Dit cijfer is een verbetering ten opzichte van het overheidssaldo van -1,4 procent bbp dat geraamd werd bij de lenteraming van de Europese Commissie. Ook ten opzichte van 2016 is het saldo verbeterd, toen was het tekort nog 1,5 procent van het bbp. Het Nederlandse overheidssaldo voor 2017 wordt in deze Najaarsnota geraamd op 0,4 procent bbp en is daarmee gunstiger dan het eurozonegemiddelde.

De Europese Commissie raamt de gemiddelde overheidsschuld in de eurozone eind 2017 op 89,3 procent bbp. Dit is een procentpunt lager dan de lenteraming van 90,3 procent bbp van de Europese Commissie. Ook ten opzichte van 2016 is het beeld verbeterd. Eind 2016 lag de gemiddelde overheidsschuld nog op 91,1 procent bbp, dit ligt eind 2017 1,8 procentpunt van het bbp lager. De bij Najaarsnota geraamde overheidsschuld is met 57,3 procent bbp eind 2017 een stuk lager dan het eurozonegemiddelde. De schuld is daarmee ook lager dan de Europese grenswaarde van 60 procentpunt van het bbp.

De Minister van Financiën,

W.B. Hoekstra

Bijlage 1: Budgettaire kerngegevens

Directie Begrotingszaken

Tabel 1 Budgettaire kerngegevens	
(in miljarden euro, tenzij anders aangegeven)	
	2017
Inkomsten (belastingen en sociale premies)	270,2
Netto-uitgaven onder het uitgavenkader	254,1
Rijksbegroting in enge zin	108,7
Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid	77,3
Budgettair Kader Zorg	68,1
Overige netto-uitgaven buiten het uitgavenkader	11,3
Gasbaten	-2,1
Rentelasten	6,4
Zorgtoeslag	4,6
Overig	2,3
Totale netto-uitgaven	265,4
EMU-saldo centrale overheid	4,8
EMU-saldo decentrale overheden	-1,8
Feitelijk EMU-saldo	3,0
Feitelijk EMU-saldo (in procenten bbp)	0,4%
Bruto binnenlands product (bbp)	733

Ons kenmerk
2017-0000218164

Tabel 2 Opbouw overheidsschuld	
(in miljarden euro; + is schuldverhogend)	
	2017
1 EMU-schuld begin jaar	434,2
2 EMU-saldo centrale overheid	-4,8
3 EMU-saldo sociale fondsen	-4,6
4 EMU-saldo Rijk (2-3)	-0,2
5 Kas-transverschillen en financiële transacties	-16,3
6 Mutatie begrotingsreserves	0,3
7 Mutatie derdenrekeningen	1,1
8 Financieringstekort Rijk (4+5+6+7)	-15,0
9 Overige exogene mutaties schuld	-0,9
10 EMU-saldo decentrale overheden	1,8
11 EMU-schuld einde jaar (1+8+9+10)	420,1
12 EMU-schuldquote (in procenten bbp)	57,3%